

Roland Lysell

Stockholms universitet

roland.lysell@littvet.su.se

Saint-John Perses universum möter Erik Lindegrens översättningskonst

Översättningarna intar en central plats i Erik Lindegrens verk från översättningen av William Faulkners *Light in August* – Lindegren fångades av Faulkners mörka värld – utgiven 1944 och framåt. Introduktion, essä och översättning går hand i hand redan i arbetet med W. H. Auden och Stephen Spender under Dalaröperioden.¹ Bland de diktare som översattes i *19 moderna franska poeter* (1948) fanns Saint-John Perse med texter ur *Éloges*, *Exil* och *Vents*. Lindegren återvände till Perse åren 1955 och 1956. Det dikturval som gjordes samlades i tolkningsvolymen *Jord vindar hav* (1956) och Karl Birger Blomdahl gjorde senare en tonsättning av *Anabase*, vars libretto publicerades av Konsertföreningen 1971. Av just *Anabase* föreligger en tidigare översättning, nämligen av Artur Lundkvist, i *Ikaros flykt* 1939, en volym som spelade en viktig roll i Lindegrens utveckling till modernist. Lindegren kände alltså väl till Perse redan då, men intet talar för att Perse skulle ha spelat en mer betydande roll i hans egen poetiska utveckling.²

I det noggrant genomarbetade förordet till *Jord vindar hav* 1956 skriver Lindegren: "Om Claudel och Valéry är motpoler kan man ändå säga att Perses diktning särskilt i sitt senare skede har vissa överensstämmelser med den förres profetiska inspiration, majestätiska bredd och lidelsefulla retorik, och alltid haft det med Valérys intellektuella reservationer, med de långa lyriska pauser som varit en av vår tids värtaligaste kommentarer till den allmänna kulturkris som drabbat också lyriken, och som varje diktare tvingats lösa efter sina personliga förutsättningar." (s. 7) Dag Hammarskjöld, till vars insats jag återkommer, menar att han liksom Claudel känner sig – med Pauli ord till profeterna – "tala, rörd av helig Ande". Men medan Claudel, enligt Hammarskjöld, är en "croyant", är Perse en "mystique".³

Skillnaderna mellan Lindegren och Perse är påtagliga. Perse är en

pseudonym för diplomaten Marie-René Auguste Alexis Saint-Léger Léger. Han föddes på Guadeloupe i Antillerna 1887 och avled i Frankrike 1975. I många år höll han sin poesi dold för sina diplomatiska chefer. Vid höjdpunkten på sin diplomatiska bana nådde han posten som generalsekreterare på franska utrikesdepartementet under 1930-talets senare del.

Exotismen är tydligast i den sakligt tropiska fantastiska värld vi möter i *Éloges* (1911). Det är emellertid inte fråga om nostalgi, en rörelse riktad mot något förlorat, utan redan här ligger fantasin i det poetiska språket självt och i diktens verkningsmedel. Orden och rytmerna framkallar den säregna världen för läsaren där namn på djur och växter ibland utnyttjats av ljud- och rytmässiga skäl.⁴ Det verk som placerar Perses namn på världskartan är emellertid *Anabase* (1924), tillkommen under och efter Perses tid som ambassadsekreterare i Peking 1916–1921. Det berättas hur han red genom Gobiöknen.

Léger gick i skola i Pau i Sydfrankrike. Tidigt lärde han känna Francis Jammes och under tiden vid universitetet i Bordeaux kom han i kontakt med Jacques Rivière (1886–1925), grundaren av NRF, och han blev även god vän med Valéry Larbaud (1881–1957). Archibald MacLeish (1892–1962) och T. S. Eliot (1888–1965) upptäckte *Anabase* och Eliot översatte dikten 1930, vilket ledde till ett internationellt genombrott. Lundkvists svenska översättning är givetvis en följd av detta. Andra understödjare var Hofmannsthal och Ungaretti, medan Rilke ombads men avstod från att översätta dikten. Det kan idag synas märkligt, men *Anabase* jämfördes faktiskt med poetiska verk som *The Waste Land* och *La Jeune Parque*, liksom med Ezra Pounds *Cantos*. Efterkrigstidens forskning – Bernard Weinbergs standardverk *The Limits of Symbolism* (1966) är ett talande exempel – skulle komma att undersöka huruvida detta verk som skildrar erövringståg och stadsgrundande i inspiration av Alexander den Store och Djingis-Khan skall betraktas som episkt eller lyriskt.⁵ Det saknar nämligen såväl episk hjälte som rätlinjig handling. Lindegren skriver i ett utkast: ”Det är en dikt om en nomadstam, ett erövrarfolk, som grundar nya städer och välden, men också ett hägringarnas folk som ständigt bryter upp till nya strapatser och nya riken.”⁶

Vid den tyska ockupationen av Paris blev Léger tvungen att gå i landsflykt och han verkade i fortsättningen som expert på fransk litteratur på Library of Congress i USA, medan Thomas Mann fick en liknande tjänst vad gällde tysk litteratur. Det verk som har störst beröring med Lindegren är *Exil* från 1941, publicerad 1942. Sedan följer *Pluies* och *Neiges*. Det mest imponerande verket, som får störst plats i Lindegrens urval är *Vents* (1946) från 1944/45. Under 1950-

talet följde *Amers* (1956), *Chronique* (1960) och *Oiseaux* (1962). Perseforskningen är liten men intensiv, företrädd bland andra av Roger Caillois som rätt ut hans poetik, Roger Little som bibliograferat honom och gjort närläsningar samt utmärkta tolkare som Henriette Levillain och Michèle Aquien.⁷

Perses värld är betydligt mer monistisk och aristokratisk än Lindegrens. Man möter mytisk synkretism och ett expanderande subjekt som allt mer går i fusion med elementarkrafterna och deras rörelser, framför allt med havet och vinden, ett subjekt som sätter sig över tid och rum. Jaget är suveränt, känslan av instängdhet och slutenhet saknas och något dubbelsubjekt är det aldrig fråga om. Jean-Pierre Richard, som ägnat Perse en "mikrolecture", har funnit en viktig figur i ellipsen. Richard ställer sedan ellipsen mot "l'équivoque", det tvetydiga: "La où l'ellipse coupait et soustrayait, l'équivoque condense" (s. 162).⁸ Viktiga stilfigurer är anafor och upprepning; man har använt hjälteepikens stroftyp *laissez* för att beskriva Perse. Enstaka fraser i den ena strofen förs vidare i böljande rörelser i en följande etc.

Inspirationskällorna är Pindaros som Perse mycket tidigt översatte, Aristoteles, Tacitus, Persius Flaccus och Racine. Rimbaud och Claudel har naturligtvis också spelat en roll, liksom ett antal symbolistiska poeter som betonat diktarens och språkets roll. Emellertid påminner Perses syn på diktarens höghet och diktningens roll mest om den syn Heidegger projicerade på Hölderlin, vilken sedan nedmonterades med filologiska belägg av Adorno och Szondi.⁹ Än mer främmande synes tvivlet i den syn poesin som Léger ger uttryck för i Stockholmstalet 1960, där poesin framställs som än mer suverän än i hans diktning.¹⁰

Initiativet till översättningen tycks ha kommit från Dag Hammarskjöld. Korrespondensen mellan Lindegren och Hammarskjöld är utgiven av Maria Hammarén i *Dialoger* 57/2001. Lindegrens främste franske inspiratör under det sena 1940-talet, tiden för förhållandet med författarinnan Viveka Starfelt (1906–1976), vistelsen på Fyn och Pastoralsviten är ju som bekant Paul Éluard. Hammarskjöld blev nämligen god vän med Léger; deras korrespondens finns också utgiven, av Marie-Noëlle Little, så god vän att Léger skrev ett kondoleansbrev till kung Gustaf VI Adolf vid Hammarskjölds frånfälle.¹¹ Bevarad korrespondens visar också att Hammarskjöld var den som ständigt stödde Perses kandidatur till Nobelpriset, vilket denne äntligen tilldelades 1960.¹² Det är lätt att se Lindegrens uppdrag som ett led i detta projekt.

Närmast kommer Perse Lindegren i de fem första sångerna i *Exil* (1942), där vi precis som i *mannen utan väg* befinner oss ute i öknen under en brännande sol. Påverkan kan inte ha skett från någondera

hållet, utan likheterna får tillskrivas gemensam lektyr och tidsläge. Jag väljer några citat för att exemplifiera:

EL: solen stegrad på tröskelns sten. (51)
SJP: l'astre roué vif sur la pierre du seuil. (123)

EL: En sommar av gips vässar sina spjut i våra sår. (51)
SJP: L'Été de gypse aiguise ses fers de lance dans nos plaies. (123)

EL: och på alla stränder i världen överger gudomen rykande sin asbestbädd. (51)
SJP: Et sur toutes grèves de ce monde, l'esprit du dieu fumant déserte sa couche d'amiante. (123)

EL: att trakta till denna den kalaste av vidder för att på exilens flygsand samla en dikt född ur intet, en dikt av intet. (51)
SJP: Que de convoiter l'aire la plus nue pour assembler aux syrtes de l'exil un grand poème né de rien, un grand poème fait de rien. (124)

EL: Dit sanden går till sin sång, dit gå Landsflyktens Furstar. (52)
SJP: Où vont les sables à leur chant s'en vont les Princes de l'exil. (124)

EL: och att allt här i världen för havet är djupt förgäves, så förtalte oss en afton vid världens rand. (52)
SJP: Et que toutes choses au monde lui soient vaines, c'est ce qu'un soir, au bord du monde, nous contèrent. (124)

EL: Och ej mindre främmande är honom födelsen av hans sång [= Främlingens]. (52)
SJP: Et la naissance de son chant ne lui est pas moins étrangère. (125)

EL: Alltid fanns detta klagoskall [...] en enda utdragen sats utan cesur och till evig tid obegriplig. (53)
SJP: Toujours il y eut cette clameur [...] Une seule et longue phrase sans césure à jamais inintelligible... (126)

EL: allt kött som födes jublar i morgonglansen. (54)
SJP: "toute chaire naissante exulte aux premiers feux du jour! (127)

EL: O Skrivare på strändernas bord, slå med din stylus över ända det vax som präglats av det fåfängliga ordet. (56)
SJP: Renverse, ô scribe, sur la table des grèves, du revers de ton style la cire empreinte du mot vain. (128)

EL: O kådor, o flygsandsfält! Ödets purpurroda täckvinge under ett stort stirrande öga! (57)
SJP: O sables, ô résines! l'élytre pourpre du destin dans une grande fixité de l'oeil! (130)

EL: Ledan söker sig skugga i arsakidernas riken. (58)
SJP: L'ennui cherche son ombre aux royaumes d'Arsace; (130)

EL: Och solen gräver ner sina vackra sestertier i sanden, vid uppstigande skuggor där åskans domslut mogna. (58)

SJP: Et le soleil enfouit ses beaux sesterces dans les sables, à la montée des ombres où mûrissent les sentences d'orage. (131)

EL: Exilen är ej av igår. (63)

SJP: L'exil n'est point d'hier! (136)

Skillnaderna är mellan poeterna är dock påtagliga. För Perses poetiska jag är slutsatsen: "Ma gloire est sur les sables!" (124) / "Min ära är i öknerna!" (51); för Lindegren är det fråga om en vandring på "jorden det främmande djupet", mera analog med Israels barn i Bibeln. Exildiktens sista mening lyder: "Et c'est l'heure, ô Poète, de décliner ton nom, ta naissance, et ta race..." (137); "Och stunden är inne, o Diktare, att ge tillkänna ditt namn, din börd och din ras..." (64). En dylik tilltro till diktarens förmåga är Lindegren icke förunnad.

Medan Lindegrens jag tycks som en röst som söker sig ned i en bestämd tid, som bindes av tiden, som (i författarkommentarer) hakar sig fast i en tid, i ett landskap med drag av barock, i Walter Benjamins mening, där melankolin dominerar och associationer görs till ruinlandskap och huvudskalleplats, saknas tidbundenheten helt hos Perses stämmor – exilen blir evig, tidlös, ett ständigt predikament. Detta trots att det hot som ständigt svävade över den biografiska personen Erik Lindegren förverkligades vad gäller den biografiska personen Léger. Nazisterna ockuperade hans land, förstörde hans manuskript och han tvingades fly.

Vad gäller Perse har Henriette Levillain studerat diktarens egna kommentarer till översättningarna till engelska. Här är ju T. S. Eliots översättning poetisk men fri, Roger Littles exakt men ingalunda poetisk. Det utmärkande för Perses kommentarer är en yttersta omsorg om den poetiska bilden och de ständiga försöken att finna filologisk exakthet.¹³ Under signum L 105/605 i KB:s arkiv förvaras hela fyra A4-mappar med Lindegrens material till *Jord vindar hav*. Dessutom finns enstaka manus sorterade under vissa av separatträckningarna av dikterna i tidskrifter. Vi kan här följa Lindegrens arbete i detalj vad gäller såväl manuskript som korrektur.

I *Dialoger* 57/2001 ser vi hur Hammarskjöld har föreslagit ändringar, sedan Lindegren skickat manuskript till honom och i arkivet finns ett svarsbrev från Perse med förklaringar av rader där Lindegren hyst tvekan om betydelsen. Nästan rörande är hur Lindegren ber Perse om att få översätta "palme" med "palmer" i stället för "palmblad". Icke bevarat är Lindegrens tankeutbyte med översättaren och byrådirektören Malou Höijer (1910–1998), känd såväl för översättningar från franskan av

exempelvis Roland Barthes böcker som talrika insatser som oarvoderad konsult i det fördolda.¹⁴

I arkivet finner vi att Lindegren först gjort tydliga handskrivna manus i koboltblått bläck, sedan utskrifter på maskin med ändringar i bläck eller blyerts och till sist korrektur efter korrektur med nya ändringar in i det sista, oftast i blyerts.

Vad är då det specifika för Lindegrens Perseöversättningar? I ett fall, nämligen *Anabase*, befinner sig den forskare som vill fokusera Lindegrens översättningsmetod i ett privilegierat läge, då det är möjligt att jämföra med Artur Lundkvists tidigare, från 1939. Observera dock att min avsikt i det följande inte är att belysa Lundkvists översättning och dess värde, utan blott att använda den som jämförelseobjekt för Lindegrens.

Lindgren väljer genomgående pluralformer på verben, i motsats till Lundkvist, vilket skapar en hög, kanske biblisk, ton. ”Vi skola icke alltid dväljas i dessa gula länder” (EL, 37) i stället för ”Vi ska inte stanna för alltid i dessa gula land” (AL, 265). Hos Perse lyder frasen ”Nous n’habiterons pas toujours ces terres jaunes” (SJP, 105). Lindegren skriver ”tagen er i akt” (EL), Lundkvist ”ta er i akt” (AL)

Genomgående är också Lindegrens strävan att finna berättarens ton. Under manuskriptarbetet ändras ”Ett föl höll på att födas” till ”Det föddes ett föl”. Hos Lundkvist heter det ”Ett folk har fötts”, hos Lindegren med bibelklang ”Ett folk är fött”. ”När kornet mognat” (EL) i stället för ”Vid kornskörden” (AL). ”Kom så ett vindarnas år” (EL) i stället för ”Så kom ett år” (AL). Korrekturen visar att just dessa vändningar tillkommer på ett mycket sent stadium hos Lindegren.

Lundkvist drar sig för högtidlighet ”Je vous salue” blir ”Jag hälsar dig”, men icke Lindegren som skriver: ”Hell dig”. Ytterligare exempel:

”Min själ, höga dotter, du gick dina egna vägar som icke äro våra” (EL) /
”Min själ, stora flicka, du har vanor som icke är våra” (AL)
”årets skönaste skrud” (EL) / ”årets vackraste dräkt” (AL)
”vad är att säga” (EL) / ”vad kan man säga” (AL)
”var finna” (EL) / ”var är att finna” (AL)
”uppreser jag mig” (EL) / ”protesterar jag” (AL)

Orden tenderar att vara mer konkreta hos Lindegren:

”finnare av skäl” (EL) / ”upptäckare av anledningar” (AL)
”vågskälens egg” (EL) / ”vågskälens högsta höjd” (AL)

Lundkvist tenderar att abstrahera och neutralisera, inte Lindegren:

”en präst sliten i stycken” (EL) / ”en söndersliten präst” (AL)
”Slungare” (EL) / ”Förrädare” (AL)
”Sändebudet” (EL) / ”Ambassadören” (AL)
”svallande” (EL) / ”översvämmande” (AL)
”Konungar i förbund” (EL) / ”Allierade konungar” (AL)
”Mästaren” (EL) / ”Anföraren” (AL)

Lindegren väljer stundom ett ord med mer gammaldags klang:

”stiger över” (EL) / ”kliver över” (AL)
”tvenne” (EL) / ”två” (AL)
”purpurfröjd” (EL) / ”purpurnjutningar” (AL)
”sjöfararen” (EL) / ”seglaren” (AL)
”försänkt i avlägsna spörsmål” (EL) / ”upptagen av fjärran
angelägenheter” (AL)
”tjänarinnornas” (EL) / ”tjänstekvinnornas” (AL)
”drar mina färde” (EL) / ”ger mig iväg” (AL)

Konstruktioner av substantiv med attribut är mer vanliga hos Lindegren:

”dessa trakters minne” (EL) / ”minnet av dessa trakter” (AL)
”en evighet gäspande på öknens sand” (EL) / ”evigheten som gäspar över
sandvidderna” (AL)
”i vildrosens hägn” (EL) / ”under den vilda rosen” (AL)

En handfull ord specifika för Perse behålls hos Lindegren: ”labial”,
”Sabaitiska”, ”seleukidisk”

Hänsynen till rytmen tycks ha spelat en större roll för Lindegren än
för Lundkvist:

”gryningens lätta bris” (EL) / ”gryningsbrisen” (AL)
”det högsta av årets träd” (EL) / ”årets största träd” (AL)
”tecknens och synernas makt” (EL) / ”teckentydandets och
drömmarnas makt” (AL)
”i detta dödvatten” (EL) / ”i dödvattnet” (AL)

Någon gång kan Lindegrens formuleringar föredra det gåtfulla:

”De dödas vetande skratt” (EL) / ”Underfundiga skratt” (AL)
”mitt ögas mandel” (EL) / ”ögonsten” (AL)
”Som log förbi” (EL) / ”Som skrattade” (AL)
”nattens lugna andetag” (EL) / ”nattens vindar” (AL)

En lindegrensk felöversättning kan vara värd att notera. Att Lindegren
väljer ”Stjärnorna skänka sin mjölk” (33) i motsats till Lundkvists
”Natten avger sin mjölk” (261) för Perses ”La nuit donne son lait” (100)
beror på att Lindegren vill ha en allitteration.

Mest markant är skillnaden i rytm. Lundkvist förefaller snart sagt obekymrad om rytm: det gäller att lexikaliskt återge vad som står i Perses text – i sig naturligtvis ett icke helt enkelt projekt. Hos Lindegren förefaller däremot Perses rytm och prosodi vara det primära, i synnerhet som Perses satsbyggnad är sådan att fraserna tycks skapas steg för steg. Ofta ser man till och med att Lindegren sökt följa Perses ordföljd där detta varit möjligt. Arbetet visar att naturligtvis ändras vissa enstaka ord under översättandets gång, men framför allt arbetar Lindegren med rytm och ordföljd.

Hur är det då med exaktheten? Man kan inte säga att Lundkvist slarvar; han har undgått många fällor. Däremot har Lindegren lagt ner betydligt större möda och sökt sig allt närmare Perses text. Hans översättningar vittnar om en för poeter ovanlig iver att finna den exakta filologiska motsvarigheten till ett ord eller en fras.

Det mest frapperande i Lindegrens översättningar är hans förmåga att återge rytmen och sonoriteten hos den översatte författaren och söka motsvarigheter till originalets dubbeltydigheter. Såsom en av de få i sin samtid förmådde Lindegren återge den ”höga” stilen, den serena tonen hos Perse.

I ett radioföredrag den 15 december 1957 jämför Lindegren den poetiska översättningen med ett barn som ”kan påminna om sina båda föräldrar men ändå är någonting eget och nytt”. Skillnaden mellan källspråk och målspråk tycks avge en attraktionskraft i sig. Trots all omsorg om tempus och modus (passé simple och subjonctif), trots all omsorg att behålla franska particip och välja svenska verbformer med ”-ande” och ”-ende” för att behålla en fransk rytm är ju Lindegrens översättning svensk och äger en egen svensk ton. Lindegrens ton är, hur nära han än söker komma Perse, givetvis en annan än Perses, om än icke lika tydligt som Lundkvists. Vari består då den lindegrenska tonen? Inte i att Lindegren söker få Perse att tala som sig själv, ta honom i anspråk som ett led i sin egen poetiska utveckling – allra minst infoga de för Lindegren specifika ironiska och patafysiska inslagen. Snarare ser vi två språk nöta mot varandra. Subjektivt och spontant upplever säkerligen en svensk samtida läsare en kraftigare dragning mot det bibliska och det arkaiserande hos Lindegren än i originalet, beroende på att pluralformer på verben på 1950-talet, särskilt i tal och recitation (förutom vid läsning av äldre svensk poesi) så gott som uteslutande användes i kyrkliga sammanhang. Den antika syntaxen och de temporala skiftningarna tycks mig däremot märkas mindre hos Lindegren än i originalet.

Stundom är de vackraste översättningarna också de trognaste.

Noter

¹ Erik Lindegren, Laila Bill, Artur Lundkvist och Maria Wine flyttade till Dalarö under hösten 1939, bl.a. av rädsla för eventuella tyska bombningar av Stockholm. Under vintern arbetade Lindegren och Lundkvist med en presentations- och översättningsvolym med arbetsnamnet "Sjustjärna". Lindegren skulle svara för Auden, Spender och kanske Dylan Thomas, samt Hart Crane tillsammans med Lundkvist; Lundkvist ensam för Lorca, Eliot och Rilke. I Lindegrenarkivet finns ett stort antal översättningar bevarade och essäerna om Auden och Spender utgavs på andra håll. Se vidare Roland Lysell, *Erik Lindegrens imaginära universum*, Stockholm 1983.

² Sidhänvisningar löpande i texten till:

Saint-John Perse, *Oeuvres complètes*, Paris (Bibliothèque de la Pléiade) 1972.

Saint-John Perse, *Jord vindar hav*. Tolkningar av Erik Lindegren, Stockholm (Bonniers) 1956.

Artur Lundkvist, *Ikaros flykt*. Stockholm (Bonniers) 1939.

³ Hammarskjölds yttrande återfinns på ett blad i Lindegrenarkivet, KB L 105/605.

⁴ *Éloges* har ägnats en egen analysvolym, *Analyses & réflexions sur Saint-John Perse, Eloges. La nostalgie*, Ouvrage collectif, Paris (Ellipses) 1986.

⁵ Bernard Weinberg, *The Limits of Symbolism. Studies of Five French Modern Poets*, Chicago & London 1966.

⁶ L 105/605.

⁷ Roger Caillois, *Poétique de St.-John Perse*, Paris 1954,

Roger Little, *Saint-John Perse: a Bibliography for Students of his Poetry*, London 1971

Roger Little, *Saint-John Perse: a Bibliography for Students of his Poetry*. Suppl. 1, London 1976,

Roger Little, *Saint-John Perse: a Bibliography for Students of his Poetry*. Suppl. 2, London 1982,

Roger Little, *Études sur Saint-John Perse*, Paris 1984,

Henriette Levillain, *Sur deux versants. La création chez Saint-John Perse. D'après les versions anglaises de son oeuvre poétique*, Paris 1987.

Henriette Levillain, *Une lecture de vents de Saint-John-Perse*, Paris 2006,

Henriette Levillain, *Saint-John Perse: antillanité et universalité*. Colloque, Paris 1988,

Michèle Aquien, *Saint-John Perse: l'être et le nom*, Seyssel: Champ Vallon, 1985.

⁸ Jean-Pierre Richard, "Figures avec Paysages" i *Pages Paysages*, Paris 1984. Citatet från s. 162.

⁹ Se Adorno, Theodor W. "Parataxis" i *Noten zur Literatur*. Gesammelte Schriften. Bd 11, hrsg. von Rolf Tiedemann, Frankfurt am Main 1974–.

¹⁰ "Poésie. Allocution au Banquet Nobel du 10 décembre 1960" återges i Saint-John Perse, *Oeuvres complètes*, Paris (Bibliothèque de la Pleiade) 1972, s. 443–447.

¹¹ *The Poet and the Diplomat: the Correspondence of Dag Hammarskjöld and Alexis Léger*, edited by Marie-Noëlle Little, translated by Marie-Noëlle Little and William C. Parker, with a foreword by Brian Urquhart, Syracuse 2001.

¹² Se exempelvis brev från december 1959 i *Dialoger* 57/2001, s. 50.

¹³ Levillain 1987.

¹⁴ Jag hade själv förmånen att utnyttja Malou Höjers kompetens vid min översättning av Jean-Pierre Richards text i *Hermeneutik*, utg. av H. Engdahl m.fl., Stockholm 1977.